

Licencija za roditeljstvo – buduća realnost ili utopijska projekcija?

Barbara Kušević
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za pedagogiju

Sažetak

U suvremenome je društvu još dominantna tradicionalna paradigma prema kojoj se *dobrim roditeljima* smatraju svi oni koji ne zlostavljaju ili zanemaruju svoje dijete. Međutim, problemi u funkcioniranju suvremene obitelji ukazuju na to da je potrebna promjena paradigme suvremenoga roditeljstva, u kojoj roditeljstvo neće biti biološko pravo, već privilegija koja se stječe na temelju pedagoških kompetencija roditelja. Jedan od načina sustavnog osiguravanja kvalitete roditeljstva je i licencija za roditeljstvo. U radu se predstavlja koncepcija licencije za roditeljstvo, kriteriji za njezino dobivanje te argumenti koji govore u prilog licenciranju roditelja, kao i oni koji ukazuju na tešku održivost takve prakse. Svrha pregleda nije zagovaranje trenutnog uvođenja prakse licenciranja roditelja, već isticanje njezinih možebitnih prednosti u društvu koje nastoji različitim sredstvima zaštititi prava djeteta i osigurati mu kvalitetan obiteljski odgoj. Pritom se ne negira postojanje različitih prepreka koje (zasad) onemogućuju uvođenje prakse licenciranja roditeljstva, zbog čega se licenciji za roditeljstvo pristupa kao utopijskoj projekciji čije uvođenje još nije realno očekivati.

Ključne riječi: licencija za roditeljstvo, prava i odgovornosti roditelja, prava djeteta, kvaliteta roditeljstva, pedagoška kompetencija roditelja.

Having children makes you no more a parent than having a piano makes you a pianist.

Michael Levine

1. Uvod

Iako su ljudi tijekom života suočeni s nizom odluka koje u velikoj mjeri određuju ostatak njihova životnog puta, odluka o roditeljstvu je jedna od najvažnijih koje pojedinac donosi. Važnost te odluke nije samo u činjenici što je ona ireverzibilna već i u tome što rezultira bićem koje će čitav niz godina izravno ovisiti o svome roditelju i njegovoj pedagoškoj kompetenciji. Međutim, unatoč općoj svijesti o važnosti uloge roditelja, u isto je vrijeme općeprihvaćen stav kako je biološki potencijal začeca i ra-

đanja djeteta¹ dovoljan da netko postane roditeljem. Stoga se kao svojevrsni paradoks nameće činjenica da su odluka o roditeljstvu i kvaliteta obnašanja roditeljske uloge privatna stvar pojedinca, iako se u većini drugih uloga, u kojima djelujemo u suodnosu s drugima, moramo najprije dokazati kao kompetentni, a tek potom stječemo pravo obnašanja te uloge. Na tragu toga paradoksa u radu se razmatra teorijsko utemeljenje licencije za roditeljstvo, njezine pozitivne i negativne strane te izglednost uvođenja takve prakse u bliskoj budućnosti.

¹ U tekstu se govori o *djetetu*, no kako bi optimalno vrijeme dobivanja licencije za roditeljstvo bilo prije zasnivanja obitelji, pojam se zapravo odnosi na *nerođeno dijete*.

2. Što je licencija za roditeljstvo?

Sam pojam *licencija* (od latinskog *licentia*) znači dopuštanje, odnosno odobrenje za nešto (Klaić, 2004). U slobodnoj uporabi jezika termin se proširio na općenitu dopusnicu za neku aktivnost. *Licencija za roditeljstvo* tako u najširem smislu podrazumijeva dopuštenje za ostvarenje roditeljstva, a u ovome joj se radu pristupa iz pedagogijske perspektive te ju se promatra kao *potvrdu o pedagoškoj kompetenciji budućih roditelja koja omogućuje samostalnu i kvalitetnu skrb roditelja o djetetu*.

Opsežnih radova o ovoj problematici u našoj literaturi, koliko je poznato, dosad nije bilo, no u engleskome govornom području ova je tema aktualna dugi niz godina te su se njezinom teorijskom razradom bavili brojni stručnjaci (npr., Lafollette, 1980; Frisch, 1982; Tropman, 1984; Westman, 1996; Lykken, 2000, 2002; Redding, 2002). Ideja o mogućnosti licenciranja roditelja proizašla je iz suvremene svijesti o tome da *biti roditeljem* podrazumijeva skrbiti o cjelovitom razvoju djeteta, a ne biti genetski povezan s djetetom, pa je suvremeno roditeljstvo postalo nešto što individua *čini*, a ne nešto što prirodno i biološki uvjetovano *jest* (Hoghughi, 2004). Zbog toga danas sve više u prvi plan dolazi zahtjev za kvalitetom roditeljstva te razvojem načina osiguranja i provjere te kvalitete.

3. Opravdanost govora o licenciji za roditeljstvo

Suvremeno je društvo obilježeno koncepcijom izvrsnosti. U svemu što pojedinac čini nastoji se zadovoljiti određene standarde i dokazati postojanje traženih kompetencija. Kompetencijski model nije tek obilježje funkcioniranja odgojno-obrazovnih ustanova već zahvaća mnogo širi kontekst. Tako budući vozači polažu vozački ispit, budući piloti pilotski ispit, kao što i profesori, odgajatelji, odvjetnici i brojne druge profesije polažu stručne ispite. Čak ni dobivena diploma visoke škole nije dovoljno jamstvo da je netko dobar praktičar, već to mora dodatno dokazati, pri čemu se odgovornost za to dokazivanje prebacuje na pojedinca. Očito je, dakle, da svi poslovi koji uključuju interakciju s drugim ljudima i koji nose rizik od nepoželjnih posljedica te interakcije, uključuju i određeni oblik licencira-

nja. Ipak, društvene uloge koje primarno počivaju na privrženosti i bliskosti, a ne na profesionalnim odnosima (kao primjerice uloga bračnog partnera), ne podliježu licenciranju. Jednako se tako za roditeljstvo, ulogu čije nekompetentno obavljanje može imati posljedice gotovo nesagledive suvremenoj znanosti, ne traži nikakva licencija. Ipak, određeni pomaci u pogledu na ovu problematiku su vidljivi, i to prije svega u koncepciji *prava djeteta*, u kojoj se i može pronaći utemeljenje ideje licenciranja roditelja.

3.1. Utemeljenje licencije za roditeljstvo u koncepciji prava djeteta

Širenje ideje o poželjnosti postavljanja određenih kriterija budućim roditeljima rezultat je djelovanja više čimbenika. S jedne su strane brojna znanstvena istraživanja u novije vrijeme potvrdila golemo značenje koje roditeljski odgojni postupci i stil roditeljskog odgoja imaju ne samo na djetinjstvo nego na cijeli životni put pojedinca. Različite teorije (npr. teorija privrženosti, teorija roditeljskog odgojnog stila, teorija roditeljskog prihvaćanja/odbacivanja) promatraju razvojne rezultate djece kao posljedicu roditeljskih akcija (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

S druge strane, valja primijetiti kako govor o potrebi licenciranja roditelja svoje uporište ima u koncepciju prava djeteta, odnosno u ograničavanje prava roditelja u korist prava djeteta, što je proces aktualan nekoliko posljednjih desetljeća. Naime, sve donedavno su roditelji nad svojim djetetom imali apsolutnu moć, a slučajevi u kojima su društvu trebali polagati račune o (neprijemnom) načinu odgoja djeteta bili su više iznimka nego pravilo. Danas, međutim, većina suvremenih dokumenata ističe obvezu države da učini sve što je u njezinoj mogućnosti da osigura poštovanje prava djeteta unutar obitelji. Tako *Konvencija o pravima djeteta* (1989) u čl. 3. ističe da se države stranke obvezuju odgovarajućim zakonodavnim i upravnim mjerama djetetu osigurati primjerenu zaštitu i skrb, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja.

Međutim, u situacijama u kojima se prava djeteta u obitelji ugrožavaju postoji svojevrsan sukob između privatnosti obiteljskoga života i prava djeteta, odnosno države koja ta prava nastoji zaštititi.

Pritom je riječ o sukobu između prava obiteljske zajednice i individualnog prava, pri čemu zaštita dobrobiti članova obitelji legitimira državnu intervenciju u obiteljsku sferu (Puljiz, 2003). Štoviše, Korać (2003) ističe kako nositelj bilo kakvih prava nije sama institucija obitelji, nego njezini članovi, pa je stoga utemeljenije govoriti o sukobu između privatnosti roditelja i prava djeteta nego o narušavanju privatnosti obiteljskoga života. Uostalom, to je i u skladu s pedagojskim određenjem *obitelji* kao zajednice. Naime, ako bi se licencija za roditeljstvo trebala dobiti prije rođenja djeteta, kao što će se u sljedećem poglavlju argumentirati, ne može se govoriti o državnom narušavanju privatnosti obiteljskoga života jer tada obitelji još nema. Naime, obitelj je odgojna zajednica roditelja i djece, čiji je konstitutivni element dijete, a ne partnerski odnos. U tom se smislu pri licenciranju budućih roditelja može govoriti jedino o narušavanju njihove privatnosti i osobne slobode izbora.

Navedeni primjeri pokazuju da postoji osnova za intervenciju u obiteljski život, no ti se primjeri odnose na situacije u kojima su roditelji na neki način već povrijedili neko od djetetovih prava. Međutim, nije nužno da država pristupa samo s pozicije "vatrogasca". Primjer jasnog postavljanja ograničenja roditeljskoj moći prije povrede prava djeteta jest i aktualna kampanja protiv tjelesnog kažnjavanja djece, koja predstavlja zadiranje u individualni stil roditeljskoga odgoja, ali koja svoje čvrsto uporište ima u koncepciji zaštite djeteta od bilo kakva oblika nasilja, čak i onog koje roditelji provode u disciplinske svrhe. Drugi primjer već postojeće legitime državne intervencije u obiteljski život navodi Tropman (1984), koji ističe kako roditelji ne mogu samovoljno odrediti dob u kojoj će dijete napustiti školu, već tu minimalnu dob određuje država.

3.2. Postojanje slične prakse u postupku posvojenja djeteta

Osim što je opravdanost govora o licenciji za roditeljstvo moguće pronaći u koncepciji zaštite prava djeteta, valja primijetiti kako se sličan postupak licenciranja, s istim ciljem zaštite djetetove dobrobiti, provodi diljem svijeta već dugi niz godina i to u postupku posvojenja djeteta. Lafollette (1980) je još prije tri desetljeća upozoravao kako se s ciljem

zaštite djeteta nikome ne može dopustiti posvojenje, ako se prije toga nije provjerila ličnost osobe i pokušala predvidjeti njezina roditeljska kompetencija. Takva praksa provjere ličnosti i vjerojatne roditeljske kompetencije budućih posvojitelja utemeljenje nalazi i u našim dokumentima. Tako čl. 125. Obiteljskoga zakona (2003) ističe da se u postupku zasnivanja posvojenja procjenjuju osobine posvojitelja u odnosu spram dobrobiti djeteta, a u člancima 126. i 128. se čak navodi kolika mora biti dob potencijalnih posvojitelja (donja dobna granica je 21 godina) te da posvojitelj ne može biti osoba koja je lišena poslovne sposobnosti i čije dosadašnje ponašanje i osobine upućuju na to da joj nije poželjno povjeriti roditeljsku skrb o djetetu.

Dakle, osoba koja želi zasnovati ili proširiti obitelj posvojenjem mora ispuniti uvjete koje biološki roditelj ne mora ispuniti. Naime, biološki roditelji ne moraju imati 21 godinu da bi imali dijete, niti itko s ciljem djetetove dobrobiti procjenjuje njihovo ponašanje i osobine, što znači da je riječ o diskriminaciji s obzirom na biološki potencijal rađanja djece. Međutim, ako je u primarnom fokusu ovih razmatranja djetetova dobrobit, ne može se tvrditi kako je pravi put za uklanjanje te diskriminacije ukidanje svih ograničenja potencijalnim posvojiteljima. Ta su ograničenja nastala na temelju pomnih teorijskih i praktičnih razmatranja te predstavljaju barem minimalno jamstvo zaštite djeteta pa bi ispravan put za dokidanje diskriminacije bilo postavljanje određenih ograničenja i biološkim roditeljima.

4. Optimalno vrijeme dobivanja licencije za roditeljstvo

Nužno je prije dalje rasprave jasno odrediti vrijeme koje se smatra optimalnim za pristupanje postupku dobivanja licencije za roditeljstvo. Logično je da se postupak dobivanja licencije završi prije začeca djeteta kako bi se izbjegle kompleksne situacije u kojima osoba ima dijete, ali nema licenciju za roditeljstvo. Naravno, takvih bi situacija uvijek bilo i o mogućim načinima njihova tretiranja raspravljat će se kasnije. Međutim, standard bi trebao biti da se za licenciju za roditeljstvo aplicira prije začeca i rođenja djeteta. Pritom se o samom trenutku apliciranja

može raspravljati – treba li to biti prigodom sklapanja braka ili ulaska u kohabitaciju, pri izražavanju namjere za ostvarenjem roditeljstva ili u nekom drugom odgovarajućem trenutku. Međutim, inzistiranje na dobivanju licencije za roditeljstvo prije ostvarenja roditeljstva ostavilo bi dovoljno vremena za rad na jačanju pedagoških kompetencija budućih roditelja te za obavljanje potrebnih provjera i postupaka koje bi licenciranje iziskivalo. Taj je trenutak osobito pogodan i stoga što su buduću roditelji tada najmotiviraniji za dobivanje licencije za roditeljstvo.

5. Kriteriji dobivanja licencije za roditeljstvo

Vrijeme dobivanja licencije za roditeljstvo može biti predmetom rasprave, no ključni su problem u razumijevanju, prihvaćanju ili odbacivanju ove ideje kriteriji koje bi buduću roditelji trebali ispuniti da bi dobili licenciju. Prikladno bi pritom bilo voditi se minimalnim kriterijima, čije bi ispunjavanje jamčilo da osobe imaju znanja, vještine i osobine potrebne za kvalitetno podizanje djeteta i poticanje njegova razvoja. Ti bi minimalni kriteriji štitili prava i interese djeteta i promicali koncepciju *dovoljno dobrog roditeljstva* kao optimalnog cilja svakog roditeljskog nastojanja. Naime, Winnicott (1958; prema Hoghugh, 2004) smatra kako savršeno roditeljstvo, čak i kad bi se moglo artikulirati, nije vjerojatno niti potrebno za zadovoljavajući razvoj djeteta. Tako ni smisao licenciranja roditelja ne bi trebalo biti obeshrabrivanje budućih roditelja, gomilanje administracije niti vježbanje strogoće državnih institucija, već isključivo pravodobno uočavanje pojedinaca koji za razvijanje kvaliteta potrebnih za roditeljstvo trebaju dodatnu podršku ili praćenje. Stoga se kao minimalni kriteriji pri dobivanju licencije za roditeljstvo mogu predložiti minimalna dob budućih roditelja, njihova poslovna sposobnost, posjedovanje znanja i vještina potrebnih za odgoj djeteta te sklapanje ugovora o skrbi za dijete.

5.1. Minimalna dob budućih roditelja

Minimalna dob budućih roditelja jamčila bi za njihovu tjelesnu, društvenu i emocionalnu zrelost te vjerojatno završeno osnovno i srednje školovanje. U prilog postavljanju ovoga kriterija idu brojna istra-

živanja koja ukazuju na različite teškoće s kojima se susreću maloljetni roditelji, poput više stope raspada njihovih partnerskih zajednica te niži obrazovni i ekonomski standard, koji sveukupno uzrokuje veće probleme u podizanju djeteta i višu razinu obiteljskoga stresa (Kinard, 2003, prema Lee, 2009). Minimalna dob je određena i u postupku posvojenja djeteta i postavljena na granicu od 21 godine, s time da se razmatra mogućnost da ta granica bude podignuta na 25 godina. U slučaju ostvarenja maloljetnog roditeljstva (bez licencije za roditeljstvo), bila bi nužna dopunska skrb djeda i bake, odnosno maloljetnikovih roditelja. U ranijim se istraživanjima pokazalo kako je podrška uže obitelji majkama adolescenticama povezana s njihovom boljom financijskom situacijom, većom psihološkom dobrobiti i boljim razvojnim ishodima djeteta (Roye i Balk, 1996; prema Lee, 2009).

5.2. Poslovna sposobnost

Govoreći o uvjetima koje posvojitelji moraju ispuniti da bi im dijete bilo povjereno na trajnu skrb, istaknut je zahtjev da potencijalni posvojitelj nije lišen poslovne sposobnosti i da njegovo ponašanje i osobine ne upućuju na to da nije poželjno povjeriti mu roditeljsku skrb (Obiteljski zakon, 2003). Očito je stoga kako su poslovna sposobnost i socioemocionalna stabilnost, koja ide uz poslovnu sposobnost, važni preduvjeti roditeljske kompetencije, što nije teško razumjeti. Poslovna sposobnost podrazumijeva da punoljetna osoba sama štiti svoje interese, preuzima obveze i za njih samostalno odgovara (Zakon o obveznim odnosima, 2005). Ako punoljetna osoba nema poslovnu sposobnost, nije u mogućnosti samostalno funkcionirati niti privređivati, bilo da o svojim pravima i interesima ne može skrbiti zbog duševne bolesti (potpuna lišenost poslovne sposobnosti) ili da zbog prekomjernog uživanja alkohola i droga ili drugih uzroka vlastitim postupcima neposredno ugrožava svoja ili tuđa prava i interese (djelomično lišavanje poslovne sposobnosti).

Pri posvojenju nema nikakve dvojbe o tome da osoba bez poslovne sposobnosti ne može posvojiti dijete, no ako takva osoba ima biološke preduvjete za začeće i rađanje djeteta, nema zakona koji bi joj to onemogućio. Sama tvrdnja da bi to trebalo učiniti otvara, međutim, nepregledan broj etičkih

dvojbi i mogućih kršenja temeljnih ljudskih prava osoba koje su lišene poslovne sposobnosti, osobito ako nije riječ o uzrocima poput konzumacije droge i alkohola, već o stanjima na koje osobe ne mogu utjecati. S time se slaže i Lykken (2002), koji tvrdi kako nema nikakva uporišta za tvrdnju da su osobe s posebnim potrebama (npr. teškoćama u motorici ili percepciji) manje kompetentne da budu roditelji ali, s druge strane, smatra kako ovisnici o drogama i alkoholu ili osobe s teškoćama u intelektualno-funkcioniranju u samome početku djecu lišavaju nekih temeljnih prava pa je dio odgovornosti za tu djecu na onima koji su takvo roditeljstvo mogli spriječiti. Autor vjeruje kako se mišljenje da je pravo budućih ili slučajnih roditelja važnije od prava djeteta mora prevladati.

Riječ je o vrlo osjetljivoj problematici, ali bi se stručnjaci pri određivanju kriterija za licenciranje roditelja njome svakako morali pozabaviti. Vjerojatno je kako se u očuvanju prava nerođene djece ne bi išlo toliko daleko da se ustvrdi kako, primjerice, osoba s teškoćama u motorici ne može dobiti licenciju za roditeljstvo, samim time što nema dokaza da bi dijete takva roditelja bilo uskraćeno za neko od svojih prava, bez obzira na moguće teškoće s kojima se roditelji mogu susresti, ali koje ne moraju biti veće od teškoća s kojima se, primjerice, susreću roditelji s nekom kroničnom bolešću. Postaviti kriterije pri kojima licenciju za roditeljstvo mogu dobiti samo potpuno zdrave osobe bez ikakvih smetnji značilo bi višestruku diskriminaciju, koju suvremeno društvo ne bi smjelo dopustiti. Međutim, drugo je pitanje opravdanosti uskraćivanja licencije za roditeljstvo osobama koje su svojom odgovornošću, primjerice prekomjernim uživanjem alkohola ili zlouporabom droga, lišene poslovne sposobnosti. Takve osobe trenutno nisu u mogućnosti na primjeren način skrbiti o sebi, a tim više niti o djetetu. Privremeno uskraćivanje licencije u takvim uvjetima, do trenutka dok osobe ne povrate svoju poslovnu sposobnost, moglo bi radi zaštite djeteta biti opravdano.

5.3. Posjedovanje znanja i vještina potrebnih za odgoj djeteta

I dok je posve otvorena etička dilema može li se nekome uskratiti licencija za roditeljstvo zbog

stanja koje bi mu otežalo kvalitetno obnašanje roditeljske uloge, nema ničeg moralno dvojbenog u zahtjevu da svi budući roditelji imaju znanja i vještine potrebne za odgoj djeteta. Uporište za takav zahtjev postoji i u važećim zakonima naše zemlje. Tako Obiteljski zakon (2003) u čl. 13. ističe kako matičar prigodom dogovora o sklapanju braka nevjesti i ženiku preporučuje da do dana sklapanja braka posjete savjetovište za brak i obitelj. Međutim, taj posjet nije obavezan, već se samo preporučuje kao nešto što je u interesu mladih ljudi koji stupaju u brak (Alinčić i sur., 1999). S druge strane, čl. 110. istoga zakona govori i o naknadnom djelovanju na razvijanju pedagoških kompetencija roditelja jer ističe kako će centar za socijalnu skrb upozoriti roditelje na propuste u skrbi i odgoju djeteta te im pomoći da te pogreške i propuste uklone, pri čemu ih može uputiti u savjetovište ili školu za roditelje.

Kako se od suvremenog roditelja očekuje da poznaje značajke djetetova razvoja, primjenjuje odgovarajuće odgojne postupke, poznaje mogućnosti koje se u društvu pružaju za odgoj i obrazovanje djece te je između tih mogućnosti u stanju odabrati najbolje za svoje dijete (Maleš, 1995), nisu realna očekivanja da će ova znanja i vještine imati baš svi roditelji. Neki će roditelji dio tih znanja steći obrazovanjem i vlastitim zanimanjem za teme odgoja djeteta, dok će drugi roditelji postupati intuitivno ili ponavljati odgojne postupke svojih roditelja, koji vjerojatno nisu posve primjereni odgoju u suvremome društvu.

Međutim, ako bi društvo od roditelja u postupku dobivanja licencije za roditeljstvo zahtijevalo posjedovanje znanja i vještina potrebnih za odgoj, tada bi trebalo osigurati i da svi budući roditelji ta znanja i vještine mogu negdje steći. Pritom naravno ne može biti riječi o nekom obliku obrazovanja budućih roditelja u ubrzanom jednotjednom tečaju u "školi" za roditelje, u kojoj bi im se u obliku predavanja servirale suvremene znanstvene spoznaje o roditeljstvu. Kao što ne postoji tečaj koji bi polaznike u tjedan dana "naučio", primjerice, aktivnoj participaciji u demokratskom društvu, tako ne postoji ni tečaj koji bi ih u tjedan dana naučio dobrome roditeljstvu. Upravo suprotno tome, temelji razvijanja pedagoške kompetencije moraju se dati u vrijeme kad pojedincima (djeci) roditeljstvo još nije u planu,

u kurikulumu osnovnih i srednjih škola. Tamo ne trebaju učiti o načinima poticajna djetetova razvoja, ali je to pravo vrijeme za vježbanje nenasilnog rješavanja sukoba, metoda učinkovite komunikacije, uočavanja veze između kvalitete partnerskih odnosa i roditeljstva te izgrađivanja stavova u kojima nema mjesta spolnoj tipizaciji. O načinima poticanja djetetova razvoja, metodama discipliniranja ili dječjim bolestima mogu učiti kad za roditeljstvo postanu motivirani, kao što će tada intenzivno razvijati i određene praktične vještine. Tek ako se podizanju roditeljske kompetencije pristupi na ovakav sustavan i postupan način, društvo može povratno zahtijevati određeni minimum pedagoške kompetencije budućih roditelja.

5.4. Ugovor o skrbi za dijete

Naposljetku, jedan od kriterija za dobivanje licencije za roditeljstvo može biti i potpisivanje ugovora s tijelima socijalne skrbi, kojim bi budući roditelj jamčio osiguranje primjerene skrbi za dijete (Westman, 1997). Iako ima birokratski prizvuk, ugovor o skrbi za dijete bi mogao biti koristan jer bi odgovornost za dokazivanje pedagoške kompetencije bila na roditeljima, umjesto dosadašnje prakse u kojoj država mora dokazati roditeljsku nekompetenciju ili zanemarivanje djeteta, pri čemu se javlja opasnost da ta nekompetencija ostane dobro sakrivena. Kao što Westman (1997) ističe, sklapanjem ugovora roditelji se obvezuju na skrb o djetetu pa je kasnije nanošenje štete djetetu jasna povreda ugovora za koju će roditelj snositi posljedice.

Naravno, bilo bi moguće navesti još niz kriterija koji bi se mogli postaviti za dobivanje licencije za roditeljstvo, a čije bi prednosti, ali i nedostatke bilo moguće stručno argumentirati. Tako primjerice Lykken (2000) smatra da bi par koji želi dobiti licenciju za roditeljstvo trebao imati i potvrdu da je u braku ili barem sklopljen ugovor o kohabitaciji kao dokaz vlastite predanosti. Slična rasprava o (ne)primjerenosti i (ne)opravdanosti uvjetovanja roditeljstva bračnim statusom odvija se i u našoj zemlji pod utjecajem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o medicinskoj oplodnji (2009), a za sobom povlači niz dilema o tome je li brak nužan za kvalitetno roditeljstvo ili dobar obiteljski odgoj mogu pružiti i samohrani roditelji, bilo oni koji su

izgubili partnera ili se od njega razveli, bilo da su samohrano roditeljstvo svjesno odabrali. Osim toga, kao moguću prepreku ne treba ignorirati ni činjenicu da bi potpisivanje ugovora o skrbi za dijete i nužnost udovoljavanja brojnim kriterijima za dobivanje licencije moglo dovesti i do odustajanja od roditeljstva, što bi u uvjetima smanjene stope fertiliteta i sve duljeg odgađanja roditeljstva u čitavu razvijenom svijetu moglo dovesti do ozbiljnih demografskih posljedica. Međutim, cilj ovog rada nije dati iscrpan prijedlog ustroja licenciranja roditelja niti raspraviti o svim etičkim dilemama koje on za sobom povlači, a koje nisu malobrojne, već predstaviti tu ideju na razini koja omogućuje sagledavanje njezinih prednosti i nedostataka. Dosad se uglavnom govorilo o razlozima za uvođenje licencije za roditeljstvo i uporištu takve prakse u zakonima i dokumentima o pravima djeteta. Međutim, za potpuno razumijevanje problematike, nužno je sagledati i suprotnu stranu. Stoga se u nastavku razmatraju argumenti koji pokušavaju osporiti opravdanost uvođenja licencije za roditeljstvo.

6. Prigovori uvođenju licencije za roditeljstvo

Na temelju pregleda literature koja se bavi pitanjem licenciranja roditelja, u nastavku teksta će se kao glavni protuargumenti uvođenju licencije za roditeljstvo razmotriti tvrdnje da takva praksa ograničuje pravo na slobodu djelovanja i pravo na roditeljstvo, negira intuitivnu roditeljsku kompetenciju te dovodi do unifikacije roditeljstva, a u praksi do problema u načinu sankcioniranja roditeljstva bez licencije i nemogućnosti "preventivnog" provjeravanja roditeljske kompetencije.

6.1. Licencija za roditeljstvo ograničuje pravo na slobodu djelovanja

Sve dok svojim djelovanjem ne ugrožavaju druge, odrasli se uglavnom smiju ponašati vrlo opasno – baviti se ekstremnim sportovima, testirati granice izdržljivosti svoga tijela i dovoditi se u opasnost. Ipak, određenim zakonima država štiti njihovu dobrobit, unatoč tome što na taj način ograničuje njihovu slobodu djelovanja. Tako postoje zakoni koje odrasle obvezuju na vezanje pojasa u automobilu

i nošenje kacige pri vožnji motocikla, jer je ljudska dobrobit važnija od načela individualne slobode. Kako na dobrobiti djece počiva i dobrobit čitava društva budućnosti, čiji će aktivni nositelji biti upravo današnja djeca, jasno je kako postoje valjani argumenti da se roditeljska sloboda djelovanja unaprijed ograniči zbog djetetove dobrobiti. To se, kako je već spomenuto, i čini ograničavanjem raspona disciplinskih postupaka koje roditelji smiju primjenjivati. Isto tako, zakoni u nekim zemljama roditelje obvezuju na prisustvovanje roditeljskom sastanku, pri čemu je riječ o prevenciji zanemarivanja djece, iako se na taj način također ograničuje roditeljska sloboda djelovanja. Općenito gledajući, čitav se razvoj odnosa između djeteta, roditelja i države tijekom novije povijesti može promatrati kao pomicanje težišta s roditeljskih prava na prava djeteta te samim time kao sve veće ograničavanje slobode djelovanja roditelja. Kako licencija za roditeljstvo nastavlja taj kontinuitet, može se prihvatiti da bi ona doista dodatno ograničila slobodu djelovanja roditelja.

6.2. Svi ljudi imaju pravo na roditeljstvo

Iako je dvadeseto stoljeće formuliralo brojna ljudska prava, koja sve više čine temelj u prosudbi međusobnih odnosa, ne postoji nešto što bi se moglo nazvati *pravom na roditeljstvo*. Naime, kad bi se tvrdilo da odrasle osobe imaju pravo na roditeljstvo, impliciralo bi se i da roditelji posjeduju djecu i da su ona njihovo vlasništvo koje im se *jamči*. Na to upozorava i Lykken (2000) koji tvrdi kako model roditeljskog posjedovanja djeteta više ne može biti održiv u društvu koje preuzima sve veći trošak podizanja i obrazovanja djeteta, ponegdje čak i nakon njegove punoljetnosti. Stoga, ako dijete nije vlasništvo, već zasebna individua i nositelj vlastitih prava, nitko ne može imati pravo na dijete i na ostvarenje roditeljstva.

Nadalje, kad bi postojalo pravo na roditeljstvo, to bi značilo i da neplodni parovi i pojedinci imaju pravo da im se roditeljstvo omogući na bilo koji postojeći način. Međutim, prema Zakonu o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (1978), osobe imaju samo *pravo na medicinsku pomoć* u ostvarenju želje za vlastitim potomstvom. Isto tako, nemaju *pravo* na

posvojenje djeteta, već tu *privilegiju* ostvaruju ako ispunjavaju određene, već spomenute kriterije. Na istome načelu bi djelovala i licencija za roditeljstvo.

6.3. Licencija negira intuitivnu roditeljsku kompetenciju

Jedan od značajnijih prigovora licenciranju roditeljstva jest taj da ono negira intuitivnu roditeljsku kompetenciju. Govoreći o vrijednosti implicitnoga, iskustvenog znanja, Neuweg (2008) se protivi praksi uspostavljenoj u jednom odgojnom centru, prema kojoj svi roditelji koji primaju dječji doplat obavezno moraju završiti odgojni tečaj. Autoru pritom smeta što društvo više ne vjeruje iskustvu, a učenje poistovjećuje sa stjecanjem znanja u školama i na sveučilištima. Slično primjećuje i Frisch (1982) koji ističe kako postoje divni roditelji koji imaju samo intuitivna znanja, koja možda ne bi bila dovoljna za dobivanje licencije za roditeljstvo.

Činjenica jest da “školsko” učenje ne može jamčiti stjecanje potrebnih kompetencija i da za mnoge stvari postajemo istinski kompetentni tek praksom i iskustvom. Međutim, kvalitetno *učenje iskustvom* podrazumijeva i *kvalitetno iskustvo*, a mnogi budući roditelji to u svojoj okolini nisu imali prigode vidjeti, dok učenje iskustvom preko pogrešaka na vlastitome djetetu, zbog manjka potrebnih znanja i vještina, katkad može biti vrlo štetno. Milijuni djece širom svijeta koji pate zbog pogrešaka svojih roditelja to ponajbolje dokazuju. Zbog toga bi neki minimum znanja i vještina o podizanju djeteta, koje država organizira i istodobno jamči za njihov sadržaj i kvalitetu, bili dobar temelj za samostalnu nadogradnju roditeljske kompetencije vlastitim iskustvom. To nikako ne govori o primatu eksplicitnog nad implicitnim znanjem, već o socijalnoj podršci budućim roditeljima u stjecanju *podloge* za izgradnju roditeljske kompetencije.

6.4. Licencija za roditeljstvo dovela bi do unifikacije roditeljstva

Bojazan da bi licenciranje roditelja dovelo do nametanja standarda većine te prisilila roditelje da dijete podižu na propisani način nije opravdana. Licencija ne bi propisivala odgojne postupke (jer bi se davala prije ostvarenja roditeljstva pa neprihvatljivi odgojni postupci ostaju u domeni naknadnog

sankcioniranja roditelja, kao što je i sada slučaj s tjelesnim kažnjavanjem djece) niti nametala sustav vrijednosti koje bi roditelji trebali prenijeti svojoj djeci. Naime, jasno je kako je raznolikost načina podizanja djece nužna za društveno funkcioniranje jer osigurava pluralizam osobina i načina ponašanja djece, što je osnova funkcioniranja demokratskoga društva koje cijeni individualitet svojih članova (Baumrind i Thompson, 2002). Međutim, činjenica je da se taj individualitet treba ostvariti unutar široko postavljenih granica prihvatljiva roditeljskog ponašanja. Licencija za roditeljstvo bi samo postavila taj široki *okvir prihvatljivosti*, a ne bi dovela do dokidanja pluralizma u načinu podizanja djeteta.

6.5. Roditeljska kompetencija se ne može unaprijed provjeravati

Vjerojatno je najozbiljniji prigovor uvođenju licencije za roditeljstvo onaj da se roditeljska kompetencija ne može unaprijed provjeravati niti je moguće postaviti jasne kriterije za dobro roditeljstvo. Tako Frisch (1982) tvrdi da primjeri licenciranja koji se povlače kao paralelni uvođenju licencije za roditeljstvo, kao što su vozački ispiti ili licencije za liječnika, provjeravaju znamo li ili možemo nešto *sada*, dok bi licencija za roditeljstvo trebala predvidjeti hoćemo li nešto znati ili moći učiniti *u budućnosti*. Isti autor smatra kako nema pouzdanih dokaza da bi znanje o roditeljstvu smanjilo zlostavljanje i zanemarivanje djece te ironično primjećuje kako nitko pri pristupanju postupku licenciranja za roditeljstvo ne bi izrekao namjeru da će zlostavljati dijete.

Sličan se prigovor upućivao Kohlbergovoj teoriji razvoja morala, u čijem je postavljanju on previdio činjenicu da su mišljenje o moralu i moralno djelovanje dvije različite stvari koje mogu, ali i ne moraju biti povezane (Gudjons, 1994). Primijenjeno na roditeljstvo, posjedovanje znanja o djetetu i značajkama kvalitetnog odgoja te pozitivni stavovi prema roditeljstvu ne moraju nužno rezultirati kvalitetnim obnašanjem roditeljske uloge. Ipak, ne treba ignorirati činjenicu da bi licenciranje roditelja dovelo do situacija u kojima bi nekim osobama licencija bila uskraćena, iako nikad nisu imali niti zlostavljali dijete. Činjenica je da društvo katkad hospitalizira ljude koji nisu naštetili ni sebi niti dru-

gima samo zato jer postoje jake indikacije da bi to mogli učiniti, a indikacije nanošenja štete djetetu također zaslužuju drastične mjere. Međutim, *indikacija* sama po sebi nije nužno dovoljan argument za uskraćivanje licencije. Ipak, pri ovim razmatranjima valja uvidjeti da bi zadatak društva bio pojedincima kojima je licencija uskraćena pružiti odgovarajuću potporu i pomoći im da razviju kvalitete potrebne za dovoljno dobro roditeljstvo, ako je to ikako moguće, a ne ih trajno spriječiti u ostvarenju roditeljstva. U tom svjetlu, i indikacija o trenutnoj nepodobnosti za roditeljstvo može biti dovoljna za pružanje te dodatne pomoći pojedincima za koje se smatra da ne bi mogli na odgovarajući način podizati dijete.

6.6. Kako sankcionirati roditeljstvo bez licencije?

Kao što je prigovor da se roditeljska kompetencija ne može unaprijed provjeravati najozbiljniji metodološki prigovor, najveća je praktična implikacija i problem pri uvođenju licencije za roditeljstvo pitanje kako postupiti u situacijama u kojima pojedinci ostvare roditeljstvo, a da prethodno nisu dobili licenciju. Strani su autori glede ovoga pitanja poprilično radikalni pa tako, primjerice Lafollette (1980), predlaže da se u tim situacijama dijete dade na posvajanje. Ako se polazi od najboljeg interesa djeteta, taj je prijedlog vrlo problematičan. Naime, ako netko nije dobio licenciju za roditeljstvo zbog maloljetnosti ili nepoznavanja osnovnih zakonitosti dječjega razvoja, a potom je ipak dobio dijete, davanje djeteta na posvajanje nanijet će mnogo više štete nego da se maloljetnom roditelju odredi nadzor ili dopunsko skrbništvo ili ga se uputi na neki oblik obrazovanja kroz koje bi doznao potrebne činjenice i razvio vještine potrebne za kvalitetno roditeljstvo. Naime, cilj licenciranja roditelja je zaštita djetetova interesa, a ne vježbanje strogosti državne birokracije. Stoga bi se mogli razviti različiti oblici *davanja podrške* pojedincima koji imaju dijete, a nemaju licenciju. Pritom je realno očekivati kako bi većina budućih roditelja željela izbjeći takav oblik državne intruzije u prve dane roditeljstva, posebno ako bi ona bila praćena određenim financijskim sankcijama, pa bi se potrudila unaprijed osigurati licenciju. Naravno, u slučajevima u kojima bi se davanje

licencije za roditeljstvo pokazalo nemogućim (bilo da roditelj zlostavlja ili zanemaruje dijete), postupalo bi se kao što se postupa i sada – uspostavljanjem dodatnog nadzora, privremenim ili trajnim oduzimanjem skrbništva nad djetetom.

7. Zaključak: o budućnosti ideje licenciranja roditelja

Danas se *dobrim roditeljima* smatraju svi oni koji ne zlostavljaju ili zanemaruju svoje dijete. Riječ je o tradicionalnoj paradigmi po kojoj se dobro roditeljstvo definira negativnim terminima, odnosno odsutnošću zlostavljanja ili zanemarivanja djeteta. Međutim, suvremeno društvo, sa svojom izrazitom krizom vrijednosti i morala te poljuljanom stabilnošću svih društvenih institucija, pa čak i obitelji, očito treba promjenu paradigme suvremenoga roditeljstva, u kojoj roditeljstvo neće biti biološko pravo, već privilegija. Kvalitetno obnašanje te privilegirane uloge roditeljstva ne bi se trebalo definirati odsutnošću zlostavljanja, već pozitivnim terminima – odnosom ljubavi i privrženosti, postavljanjem granica djetetovu ponašanju i poticanjem njegova cjelokupnoga tjelesnoga, emocionalnoga i socijalnog razvoja. Budući da dijete ima pravo na takvo roditeljstvo, odgovornost je i roditelja i društva da to pravo bude ostvareno, a licencija za roditeljstvo je jedan od načina djelomičnog dosezanja tog cilja. Trenutno su milijuni djece širom svijeta zlostavljani zbog nekompetentnih roditelja, a istodobno se samim roditeljima ne odaje dovoljno priznanja za odgovornost te uloge jer je uvriježeno shvaćanje da je roditeljstvo nešto što je gotovo svakom pojedincu biološki dano i na što ima "pravo". Stoga je smisao licencije, osim primarne zaštite dobrobiti djeteta, i podizanje statusa roditeljstva u društvu.

U radu se nastojalo predstaviti ideju licencije za roditeljstvo, kriterije za njezino dobivanje te argumente koji govore u prilog licenciranju roditelja, kao i one koji govore o neodrživosti takve prakse. Pritom se ne ignorira činjenica da taj kontroverzan postupak zadire u intimu roditelja i privatnost obiteljskoga života te s prava roditelja naglasak premješta na prava djeteta, kao što to čine i neki postupci koje je društvo već poduzelo zbog najboljeg interesa djeteta, poput zabrane tjelesnoga kažnjavanja.

Iz izloženih se argumenata može zaključiti kako je ideja licenciranja roditelja na prvi pogled teorijski vrlo poželjna, ali se pri njezinu dubljem razmatranju javljaju nebrojeni problemi s kojima se današnje društvo još ne može nositi. Osim toga, licenciranje roditelja je primarno usmjereno na znanja i vještine budućih roditelja, a ispušta iz vida ono što čini samu srž kvalitetnog roditeljstva, a to je odnos ljubavi, privrženosti, topline i uzajamnog prihvaćanja roditelja i djeteta, što se ne može regulirati ni u kakvu postupku licenciranja. Stoga licencija za roditeljstvo ostaje tek *utopijska projekcija* koju u praksi zasad nije moguće ostvariti, niti je izvjesno da će to uskoro biti moguće. Međutim, unatoč neostvarivosti, pa čak i upitne poželjnosti prakse licenciranja roditelja, prilog je ovakvih teorijskih razmatranja u skretanju pozornosti na važnost obrazovanja (budućih) roditelja, unapređivanja kvalitete roditeljstva, poboljšanja zakona koji štite prava djeteta unutar obiteljskoga doma te daljeg istraživanja prirode odnosa između roditelja i djece.

Literatura

- Alinčić, M. i sur. (1999), Komentar obiteljskog zakona. Zagreb: Narodne novine.
- Baumrind, D., Thompson, R. A. (2002), The Ethics of Parenting. U: Bornstein, M. H. (ur.) *Handbook of Parenting, 5: Practical Issues in Parenting*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, str. 3 – 34.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006), Psihologija braka i obitelji. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Frisch, L. E. (1982), On Licentious Licensing: A Reply to Hugh LaFollette. *Philosophy and Public Affairs*, 11 (2).
- Gudjons, H. (1994), *Pedagogija: temeljna znanja*. Zagreb: Educa.
- Hoghugh, M. (2004), *Parenting – An Introduction*. U: Hoghugh, M., Long, N. (ur.) *Handbook of Parenting*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, str. 1 – 18.
- Klaić, B. (2004), *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Konvencija o pravima djeteta (2001), Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Korać, A. (2003), Obiteljskopравни aspekti nacionalne obiteljske politike. U: Puljiz, V., Bouillet, D. (ur.) *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 165 – 189.
- Lafollette, H. (1980), Licensing parents. *Philosophy & Public Affairs*, 9 (2).
- Levine, M. (1995), *Lessons at the Halfway Point – Wisdom for Midlife*. Berkeley: Celestial Arts.
- Lee, Y. (2009), Early motherhood and harsh parenting: The role of human, social and cultural capital. *Child Abuse and Neglect*, 33, 625 – 637.
- Lykken, D. (2000), Licensing parents: a response to critics. *Journal of Personality*, 68 (3), 639 – 649.
- Lykken, D. T. (2002), Rejoinder. *American Psychologist*, 57, 989 – 990.
- Maleš, D. (2003), Afirmacija roditeljstva. U: Puljiz, V., Bouillet, D. (ur.) *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 277 – 301.
- Maleš, D. (1995), Pedagoško obrazovanje roditelja. U: Rosić, V. (ur.) *Pedagoško obrazovanje roditelja: zbornik radova*. Rijeka: Pedagoški fakultet u Rijeci, str. 19 – 35.
- Neuweg, G. H. (2008), Šutnja znalaca. *Strukture i granice iskustvenog znanja*. Zagreb: Erudita.
- Obiteljski zakon (2003), *Narodne novine*, 116.
- Puljiz, V., Bouillet, D. (2003), *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Redding, R. E. (2002), The Impossibility of Parental Licensure. *American Psychologist*, 57 (11), 987 – 988.
- Tropman, J. E. (1984), A Parent's License. *Journal of Policy Analysis and Management*, 3 (3), 457 – 459.
- Westman, J. C. (1997), Reducing governmental interventions in families by licensing parents. *Child Psychiatry and Human Development*, 27 (3), 193 – 205.
- Westman, J. C. (1996), The Rationale and Feasibility of Licensing Parents. *Society*, 46 – 52.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o medicinskoj oplodnji (2009), *Narodne novine*, 13.
- Zakon o obveznim odnosima (2005), *Narodne novine*, 35.
- Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (1978), *Narodne novine*, 18.